

RACE POTAPLJAVKE V SLOVENIJI

//Jakob Smole

Za opazovanje potapljavk je najbolj primeren zimski čas, ko so race svatovsko obarvane. Takrat je najboljša, da obiščemo kakšno večje jezero (po številu prezimujočih rac zbudjata pozornost akumulacijski jezери pri Ptuj in Ormožu), ali pa se za začetek napotimo do Ljubljane v Ljubljani ali Lenta v Mariboru, kjer ljudje krmijo vodne ptice – tam lahko brez teleskopa zmeraj vidimo dve najpogostejši vrsti, sivko in čopasto črnico, skupaj z mlakaricami – in brez težav opazimo tako razlike med plovko in potapljavko kot razlike med potapljavkama.

Tatarska žvižgavka (*Netta rufina*)

Tatarska žvižgavka je edina predstavica svojega rodu v Evropi. Čeprav spada med potapljavke, je po načinu življenja nekje vmes med potapljavkami in plovkami. Gnezdi v plitvih stojećih vodah, bogatih s hranili in z obilico vodnega ter obvodnega rastlinja in obsežnimi neporaslimi vodnimi površinami. Gnezdilno območje v Evropi so nižine zahodne in srednje Evrope. Večina evropskih tatarskih žvižgavk prezimuje v Sredozemlju. Prehrana naj bi bila pretežno rastlinska, pri čemer se raca lahko potaplja ali pa jo nabira na površini.

Tatarska žvižgavka je približno mlakaričine velikosti. Samec v svatovskem perju je izredno barvit: glava je lisičje rjave barve z bleščečo rdečim kljunom, ki ima na koncu rumeno piko. Očesna šarenica je rdeča. Vrat in prsi ter rep so črni, boki beli, hrbet pa rjavo siv. V letu lahko opazimo široko belo progo v perutih in tanek bel sprednji rob. Zunaj svatovskega obdobja je podoben samici, vendar obdrži značilno obarvanje kljun in rdeče oko. Samica ima temno rjavo glavo s svetlo sivimi lici in temnim kljunom, ki je na koncu rožnato obarvan. Trup je lisasto rjavo siv. Proga v perutih je umazano bela. V vodi plava pokončno z zravnanim vratom – njen profil je bolj podoben raci plovki.

V Sloveniji jo lahko opazimo v obdobju selitve, v zadnjih letih pa je bila v severovzhodnem delu Slovenije potrjena tudi gnezditve. Če želite videti to vrsto, je najboljša, da v spomladanskem ali jesenskem času obiščete kakšno večje jezero.

Sivka (*Aythya ferina*)

Gnezdilka plitvih stojećih, zaraščenih voda, ki pa morajo imeti tudi večje, nezaraščene površine. Gnezdilno območje se razprostira po evropskih nižinah. Prezimuje v jatah na večjih vodnih telesih, kot so akumulacijska jezera, večina evropske populacije na Britanskem otočju in na danskih ter nemških obalah Baltika. Hrani se tako z rastlinami kot z ličinkami žuželk, mehkužci in drugimi nevretenčarji.

Je nekoliko manjša od tatarske žvižgavke. Čelo je manj konkavno kot pri drugih vrstah in zelo plosko prehaja v kljun. Samec v svatovskem perju ima oranžno rjavo glavo z rdečim očesom, prsi in zadek so črni, trup pa siv. Kljun je na bazi in konici črn, na sredini pa modrikast. Zunaj svatovskega obdobja zadrži oranžno glavo, barve preostalega dela telesa zbledijo, črnina na prsih in zadku preide v temno sivo barvo. Samica je mnogo bolj varovalno obarvana. Kljun je podobno obarvan kot pri samcu, vendar lahko svetli predel nadomesti črnina. Hrbet in boki so sivkasto rjavi, prsi in teme so temno rjavi, okoli očesa ima svetel madež, ki se proti tilniku zoži v progo. V letu se pri samici opazi umazano rjavo progo v perutih, pri samcu pa ta proga zaradi sivih peruti skoraj ni vidna.

V Sloveniji je redka gnezdilka, večina gnezdišč leži v severovzhodnem delu države. V preletnem obdobju jo pogosteje opazimo, najpogostejša pa je pozimi, ko lahko na nekaterih jezerih opazimo tudi jate, večje od tisoč osebkov.

Čopasta črnica (*Aythya fuligula*)

Gnezdilka najrazličnejših tipov voda, od s trsem zaraščenih jarkov in plitvih, s hranili bogatih ribnikov do oligotrofnih (= revnih s hranili) jezer na severu; gnezdilno območje v Evropi je sicer podobno kot pri sivki. Za pomanjkanje obvodnega rastlinja in s tem kritja ni tako občutljiva kot druge vrste pri nas gnezdečih potapljavk. Najpomembnejša prezimovališča evropskega dela populacije ležijo na Britanskem otočju in v južni Skandinaviji. Vrsta hrane lahko pri črnici zelo niha, vendar je najpogosteje živalskega izvora, pri čemer prevladujejo mehkužci.

2

3

4

5

2: Samca tatarske žvižgavke (*Netta rufina*), ki spada med naše najbolj barvite race, ne moremo zamenjati z nobeno drugo vodno ptico.
foto: Eva Vukelič

3: Samica čopaste črnice (*Aythya ferina*)
foto: Anže Kacin

4: Samec sivke (*Aythya ferina*) v svatovskem perju. Poleg značilne pisane obarvanosti lepo vidimo čelo, ki plosko prehaja v kljun.
foto: Borut Rubinič

5: Samica sivke (*Aythya ferina*). Od samice čopaste črnice se loči po svetlejših rjavih odtenkih, črnem očesu in bolj sploščeni glavi. Nima čopa.
foto: Tone Trebar

6: Samica rjavke (*Aythya marilla*). Zanj je značilen velik bel madež na bazi kljuna, od samice čopaste črnice pa jo ločimo tudi po tem, da nima čopa, in majhni črni piki na konici kljuna.
foto: Janus Verkerk / Saxifraga

Je nekoliko manjša od sivke. Samec v svatovskem perju je bleščeče črn. Na glavi ima dolg čop, šarenica je rumene barve (tudi pri samici). Kljun je siv, s široko črno črto na konici (glej rjavko). Boki so beli. Zunaj svatovskega obdobja se črnina spremeni v temno rjavo barvo, boki se »umažejo«, čop pa skrajša. Samica je varovalnih, rjavih barv, pri čemer so boki svetlejši, hrbet, glava, prsi in zadek pa temnejši. Čop na glavi je manjši kot pri samcu in med gnezdilno sezono skorajda izgine. Na bazi kljuna je belina, ki je lahko pri nekaterih osebkih tako obsežna, da obstaja možnost zamenjave s samico rjavke. V tem primeru moramo biti pozorni na čop, če smo dovolj blizu, tudi na obarvanost kljuna, velikost (rjavka je nekoliko večja) in profil (rjavka ima bolj podolgovato glavo in daljši vrat). V letu je pri obeh spolih opaziti belo progo v perutih, vidimo lahko tudi beli trebuh in belo spodnjo stran peruti.

V Sloveniji je čopasta črnica kot gnezdilka pogostejša od sivke, njeno gnezditveno območje sega tudi v notranjost Slovenije. Pozimi se na jezerih združuje v jate.

Kostanjevka (*Aythya nyroca*)

Redka in lokalna gnezdilka plitvih, s hranili bogatih vodah. Zelo je navezana na obvodno in plavajoče rastlinje. Večina evropskih kostanjevk gnezdi v jugovzhodni Evropi. Prezimuje v Sredo-

zemlju in v Sahelu, možno pa je, da so se v sušah, ki so prizadele to območje, kostanjevke selile na indijsko podcelino. Prehrana naj bi bila pretežno rastlinskega izvora, vendar sem med gnezdilnim obdobjem opazil, da so se kostanjevke prehranjevale skoraj izključno z listnimi ušmi (Aphida), pri čemer se niso potapljale. Med vsemi evropskimi potapljavkami je najbolj ogrožena, saj njena številčnost v zadnjih desetletjih strmo upada.

Samec je v svatovskem perju kostanjevo rjave barve, z nekoliko temnejšim hrbtom. Šarenica je bela. Kljun je siv z drobno črno piko na konici. Podrepno perje je belo. Zunaj svatovskega obdobja perje postane bolj zamolklo. Samica je po obarvanosti podobna samcu, le da njeno perje nima tako močnega kovinskega leska. Najlažji razlikovalni znak je šarenica, ki je črna. V letu lahko opazimo belo progo v perutih in beli trebuh.

V Sloveniji je kostanjevka v osemdesetih letih prejšnjega stoletja gnezдила na Cerkniškem jezeru, od takrat pa nimamo več nedvoumnih dokazov o njenem gnezdenju pri nas. V zadnjih letih se vrsta v gnezdilnem obdobju ves čas pojavlja na nekaterih ribnikih na severovzhodu države. Pri nas kostanjevka ne prezimuje, zato jo najlažje vidimo v selitvenem obdobju.

Rjavka (*Aythya marilla*)

Gnezdilka severnih delov Evrazije, gnezdi v brakičnih, slanih in sladkih vodah v severnih delih tajge in v tundri. Večina evropskih rjavk prezimuje v severovzhodnem Sredozemlju in na Črnem ter Azovskem morju. Prehranjuje se pretežno z živalsko hrano, zlasti z mehkužci.

Rjavka je približno tako velika kot sivka. Samec v svatovskem perju je podoben čopasti črnici. Glava (brez čopa!), prsi in zadek so bleščeče črni, trebuh in boki so beli, hrbet pa svetlo siv. Kljun je siv, le na konici ima drobno črno piko. Poletno perje je zamolklih, umazanih tonov, črnina preide v sivino, beli deli telesa dobijo »blaten« pridihi. Samica je obarvana z rjavimi odtenki, v svatovskem perju ima na bazi kljuna bel madež (slednjega ima lahko tudi samica čopaste črnice, vendar je pri slednji madež manjši). Šarenica je pri obeh spolih rumena. V letu lahko pri obeh spolih opazimo beli trebuh in podperut ter belo progo na zgornji strani peruti.

V Sloveniji rjavka ne gnezdi, pri nas jo lahko opazimo pozimi (od oktobra do marca) na jezerih, kjer je redka, vendar redna gostja; naša država leži zunaj gnezdilnega in prezimovalnega območja in selitvenih rjavkinih poti. Ker je, zlasti samica, podobna čopasti črnici, ki je pri nas pogosta, jo zlahka spregledamo v jati slednjih, kar še dodatno zmanjša možnost, da jo opazimo. ●

7: Jata rjavk (*Aythya marilla*). Med njimi je (na desni strani) samec čopaste črnice. Od samca rjavk se loči po velikosti, bolj kompaktnem profilu, črnem hrbtu in čopu.

foto: Janus Verkerk / Saxifraga

8: Samec kostanjevke (*Aythya nyroca*). Od samice ga na prvi pogled ločimo po beli šarenici.

foto: Borut Rubinič

9: Pri izbiri gnezdišča je za kostanjevko zelo pomembno, da je vodna površina poraščena s plavajočimi rastlinami, kakršna sta ščitastolistna močvirka (*Nymphoides peltata*) in beli lokvanj (*Nymphaea alba*).

foto: Jakob Smole

10: Na dravskih akumulacijskih jezerih se pozimi zbere največ vodnih ptic v Sloveniji.

foto: Borut Štumberger